

Огњен Кршић

**БАРОН ДЕ ТОТ — МИНХАУЗЕНОВ УЗОР
КАО МОДЕРНИЗАТОР ОСМАНСКЕ ВОЈСКЕ**

**НОВОПАЗАРСКИ ЗБОРНИК
32/2009.**

БАРОН ДЕ ТОТ — МИНХАУЗЕНОВ УЗОР КАО МОДЕРНИЗАТОР ОСМАНСКЕ ВОЈСКЕ

Апстракт: Франсоа де Тот (1733–1793) је француски племић мађарског порекла, који је у неколико наврата боравио у Османском царству. Султан Мустафа III га је задужио 1770. године да створе модернизацију артиљерије. О својим доживљајима и активностима на Истоку Де Тот је написао мемоаре, који су стекли извесну популарност код тадашње јублике. Тема овог рада биће анализа баронових Мемоара и његових достигнућа у приближавању османске артиљерије стандардима који су у то време владали на бојним пољима Европе.

Кључне речи: Османско царство, османска војска, артиљерија, Франсоа де Тот, Мемоари барона Де Тога.

Крајем XVII века почиње период препун изазова за Османско царство. Османска војска је вековима имала статус одлично организоване и непобедиве силе. Међутим, сада се почело осећати заостајање за европским противницима. Османлије су поражене у рату против Аустрије, Венеције, Пољске и Русије (1683–1699). Карловачким миром султан је по први пут званично морао да призна пораз и коначни губитак одређених територија. Поседи у средњој Европи били су изгубљени за Царство. Да Османлије и поред овако тешког пораза нису изгубили способност да се успешно супротставе својим непријатељима показују победа над руском војском 1711. године на реци Прут, одузимање Мореје од Венецијанаца, као и поновно заузимање Београда 1739. године, који се налазио у Аустријским рукама од 1718. године. Османско царство је потом уживало период мира, не улазећи у велике европске сукобе као што је био Седмогодишњи рат. Међутим, то је само допринело повећавању технолошког јаза. Следећи велики сукоб, руско-турски рат 1768–1774. године, показаће све недостатке османске војске.¹

Тема овог рада биће анализа мемоара француског барона Франсоа де Тога и његове заслуге за модернизацију османске војске седамдесетих година XVIII века. Султан Мустафа III је примио 1770. године у службу Де Тога

1 D. Quataert, *The Ottoman Empire 1700–1922*, New York: Cambridge University Press 2005, 38–41; V. Aksan, *Ottoman Wars 1700–1870: An Empire Besieged*, Harlow: Pearson Education Limited 2007, 19–40.

та, као особу која треба да помогне у превазилажењу руске претње. Његови задаци били су разноврсни, али пре свега концентрисани на питања артиљерије. Де Тот, коме ово није био ни први ни последњи пут да борави у Османском царству, написао је *Мемоаре* о својим вишедеценијским везама са Истоком. *Мемоари барона Де Тотта* су први пут штампани 1784–85. године у Амстердаму на француском језику под насловом *Mémoires de baron de Tott sur les Turcs et les Tartares*. Убрзо је уследило и друго француско издање (1786). Енглески превод објавила су два издавача 1785. године, а као и у Француској друго издање је штампано 1786. године.² Немачки превод у два тома штампан је 1786–87. године у Франкфурту. Приликом израде рада користили смо се енглеским преводом из 1785, чије је репринт издање штампано 1973. године, али смо имали увид и у прво издање на француском језику.³

Ово дело постало је основа већини историчара који су се на било који начин у својим радовима дотицали војних реформи у Османском царству осамнаестог века.⁴ Тако утицајно дело ипак није увек анализирано са довољно критичности. На тај начин дошло је до учвршћивања многих негативних предрасуда о Османском царству. Најчешће се у приручницима и општој литератури само напомиње Де Тотов рад на модернизацији артиљерије без залажења у питања о тачним думетима његовог рада.⁵

Керолајн Финкел у књизи *Osmans' Dream* после навођења Де Тотових заслуга за реформу артиљерије, скреће пажњу на последице утицаја *Мемоара* на литературу. Пре свега се проучавају реформе које су спроводили западни стручњаци, док се занемарују иницијативе самих Османлија, приметне у провинцијским јединицама.⁶

У свом раду о путописној литератури о Османском царству од XVI до XVIII века Езел Курал Шо говори и о *Мемоарима барона Де Тотта*. Међутим, ауторка само наводи неколико анегдота, без њихове дубље анализе. Закључује се да овакав вид извора пружа сликовитије и личније податке него било који савремени османски извор.⁷ Темом страних путописаца у Осман-

2 V. Aksan, "Enlightening the Ottomans: Tott & Mustafa III", у: *International Congress on Learning and Education in the Ottoman World*, Ali Çaksu (ed), Istanbul 2001, 163.

3 Mémoires du Baron de Tott, sur les Turcs et les Tartares, Amsterdam 1784. (De Tott, François), *Memoirs of Baron de Tott*, 2 vols, London: G. G. J. and J. Robinson 1785, ponovo штампано: New York: Arno Press 1973.

4 V. Aksan, "Breaking the Spell of the Baron de Tott: Reframing the Question of Military Reform in the Ottoman Empire, 1760–1830", *The International History Review* XXIV, 2 (June 2002), 255, 263.

5 Пример: Мантран, Робер (уредник), *Историја Османског царства*, Београд: Clio 2002, 511–512.

6 C. Finkel, *Osmans's Dream. The Story of the Ottoman Empire 1300–1923*, London: John Murray 2005, 390–391.

7 E. K. Shaw, "The Double Veil: Travelers' Views of the Ottoman Empire, Sixteenth through Eighteenth Centuries", у: *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500–1800*, University of California, Los Angeles: The William Andrews Clark Memorial Library 1972, 13.

ском царству бавио се и професор Радован Самарџић. Професор такође износи став да путописи „дају живот историјској слици“, иако не могу имати вредност архивске грађе. Радован Самарџић је проучавао путописе из XVI и XVII века, указујући на њихове заједничке карактеристике, предности и мане.⁸

Вирџинија Аксан је својим радовима покушала да успостави реалнију слику улоге барона Де Тота. Она се бавила значајем *Мемоара барона Де Тота* у формирању слике Османског царства на Западу. Сместила их је међу литературу насталу у кругу окупљеном око француског министра спољних послова Вержена. Основни проблем о којем су они расправљали, била је оправданост сарадње Француске и Османског царства, с обзиром на његову заосталост.⁹ Вирџинија Аксан је највећу пажњу посветила одељцима *Мемоара* који конкретно третирају војне аспекте проблематике, дајући смернице и за другачије приступе делу.¹⁰

Мемоарима ћемо приступити не само као извору за конкретну тему војне модернизације, већ и као књижевном делу. С обзиром на то да нисмо били у могућности да користимо османске изворе релевантне за ову тему, на овај начин ћемо покушати да утврдимо да ли су *Мемоари* замишљени као штито које треба да поучи или забави своје читаоце. Уочавајући на који начин савременици перципирају Де Тотове *Мемоаре* видећемо и које су место они заузимали у тадашњој литерарној продукцији.

У другом делу рада покушаћемо да прикажемо стање у османској војсци у XVIII веку и поређење са трендовима у војној технологији и стратегији који су тада владали у Европи. Акцент ће бити на артиљерији, као основном подручју рада барона Де Тота. Циљ је утврдити домете његове делатности и њену усклађеност са реалним захтевима који су владали на бојним пољима друге половине осамнаестог века.

Франсоа де Тот — ратник и авантуриста

Франсоа де Тот се родио у Француској 1733. године. Његов отац Андраш Тот учествовао је у Ракоцијевом устанку, и после његовог краха обрео се са другим Ракоцијевим присталицама на територији Османског царства. Пут га је даље одвео у Француску, где се прикључио хусарском одреду.¹¹ Млади Франсоа је пошао очевим стопама и са десет година се придружио хусарима. Међутим, очигледно је да је отац имао амбициозније планове за њега. Када је позван да буде пратња новом француском посланику у Истанбулу Вержену, повео је са собом и сина. Главно задужење Франсоа је било

8 R. Samardžić, “Les voyageurs étrangers dans les pays du Sud-est européen du XVIe au XVIIe siècle”, *Balkanica* XI (1980), 107–114; Р. Самарџић, *Београд и Србија у сјисима француских савременика XVI–XVII век*, Београд: Историјски Архив Београда 1961.

9 Aksan, “Breaking the Spell...”, 255.

10 Aksan, “Enlightening the Ottomans...”, 168–169.

11 Aksan, “Breaking the Spell...”, 259.

да се што боље упозна са животом у османској престоници, пробије у кругове утицајних људи и пре свега научи турски језик.¹²

Изгледа да је успео да стекне наклоност француског посланика, јер је и после очеве смрти 1757. године, остао у његовој околини.¹³ Прилика да види султана пружила му се када је Де Вержен уздигнут на ниво амбасадора и стога био примљен у аудијенцију код Османа III (1754–1757).¹⁴

Тешко је у тексту *Мемоара* раздвојити реалне догађаје од преувеличаних или пак измишљених. Тако остаје нејасна читава ситуација настала око сукоба васељенског патријарха Кирила и архиепископа Амасије Калиника.¹⁵ Наводно, Де Тот и брат његове супруге, успели су да преко многих веза и поткупљивања реше сукоб у Калиникову корист, тако да је овај постављен за патријарха.

После Османове смрти, на престо је ступио Мустафа III (1757–1774).¹⁶ Де Тоту се тако пружила прилика да присуствује церемонијама које су пратиле ступање на престо новог султана.¹⁷ Наставио је да живи још неколико година у Истанбулу. Занимао се за реформске покушаје султана и великог везира Коца Рагиб-паше, који су се трудили да ојачају Царство.¹⁸ Вратио се у Француску 1763. године. Према његовим речима, желео је да покуша да добије неко конкретно задужење од француског краља. Сматрао је да би му требало омогућити да примени у пракси своје познавање Османског царства. Захваљујући одређеним везама које је Де Тот имао у високом друштву Версаја, министар спољашњих послова, војвода од Шуазела, поставио га је за француског посланика код кримских Татара.¹⁹

После пута преко већег дела Европе Де Тот се, 1767. године, нашао у Бахчесарају, престоници Кримског ханата.²⁰ Тамо је преузео дужности од дотадашњег конзула Форнетија.²¹ Пратећи баронове наводе у *Мемоарима* стиче се утисак да је успео да стекне велику наклоност хана. Убрзо долази до заоштравања ситуације услед појаве првих назнака скорашњег руско-турског рата. На место хана постављен је непријатељ Руса Крим-Гирај.²² Постоје назнаке да је управо овај рат прави разлог бароновог доласка

12 Tott, I, 7–11.

13 Tott, II, 1.

14 Tott, I, 25.

15 Tott, I, 81–86.

16 Мантран, 323. Tott, I, 112.

17 Tott, I, 116–124.

18 Мантран, 337. Tott, I, 125–132.

19 Tott, II, 2.

20 Tott, II, 2–75.

21 Tott, II, 77.

22 Tott, II, 129; V. Aksan, *An Ottoman Statesman in War and Peace. Ahmed Resmi Efendi 1700–1783*, Leiden: E. J. Brill 1995, 65.

на Крим. Можда му је била поверена тајна мисија да подстакне Османлије на рат са Русијом.²³ Интересантан је податак да је истовремено у Санктпетербургу боравио Де Тотов млађи брат Андре. Царица Катарина га је прогнала из Русије одмах по избијању рата, јер се сумњало да је шпијун.²⁴ Потреба за француским конзулом у Ханату није била велика, јер је трговинска размена међу тим земљама била занемарљива.²⁵ Зато је царица уочила да Де Тотов долазак на Крим може означавати само покушај Француске да осигура учешће Татара у будућем руско-турском рату. Са тиме се слаже и примедба Селима III у његовој кореспонденцији са Лујем XVI, да је Француска увукла Османско царство у рат 1768. године, а да му затим није пружила довољну подршку.²⁶

Тезу о Де Тотовом тајном задатку даље подупире и то што му је, ако поверујемо његовим сопственим речима, нови хан као израз поверења поверио да води преговоре са Пољацима о савезу против Русије. Де Тот је у пратњи једног татарског великодостојника стигао на преговоре у Хоџин, али о њиховом току и резултатима не говори, што баца сенку на целу ову ситуацију.²⁷ По повратку у Бахчесарај хан га је позвао да га прати током похода на Русију, који је започео јануара 1769. године.²⁸ Понуда је прихваћена и барон се ускоро нашао у просторствима јужне Украјине. Изненада хан се разболео, и убрзо је преминуо. Де Тот га је упозоравао да га један лекар Грк трује, али се чини да је на крају сумња пала на самог барона. Наиме, он је био примљен у аудијенцију код хана сат времена пре његове смрти.²⁹ Осећајући се угроженим, Де Тот напушта логор и без одласка у Бахчесарај, где му је остала сва имовина и дружба, упућује се прерушен ка Истанбулу.³⁰ Како би ублажио озбиљност читаве ситуације, бележи да је путујући прошао поред имања кримских ханова у данашњој Бугарској, где га је примио новоизабрани хан.³¹

По доласку у престоницу Османског царства, стављено му је на знање да султан сматра да има право на његове услуге. Тако је наводно започела кореспонденција међу њима која није била позната везирима. Оно што је посебно преокупирано султана био је више него лош ток рата. Турске трупе трпеле су велике губитке, за шта је посебно била одговорна руска артиље-

23 Aksan, "Breaking the Spell...", 259.

24 Aksan, "Breaking the Spell...", 259.

25 Finkel, 374.

26 Finkel, 389.

27 Tott, II, 137.

28 Tott, II, 151, 155.

29 Tott, II, 207–210.

30 Tott, II, 211: "The great fatigues I had so long supported, added to the incertitude I was thrown into by this Event, easily made me yield to the Wish I had to go to Constantinople, and there wait the orders my Superiors should think proper to send me."

31 Tott, II, 212, 229.

рија. У циљу информисања султана о савременој европској артиљерији, Де Тот му је послао Мемоаре Сен Ремија.³²

Уништење турске флоте у заливу Чешме 1770. године, оставило је Дарданеле без ефикасне одбране. Страхovalo се да ће уследити директни напад руске флоте на Истанбул.³³ Тада је барон Де Тот ступио у званичну службу османског султана.³⁴ Његова задужења су била разнолика, од утврђивања Дарданела, оснивања ливнице топова, обучавања одреда артиљераца до вођења математичке школе.

Изгледа да је султан био задовољан делатношћу Де Тота. Он је на свом положају дочекао смену на престолу. Нови султан Абдулхамид I је одлучио да настави са спровођењем модернизације артиљерије.³⁵ После посете вежби артиљеријског одреда, султан је био веома задовољан, тако да је Де Тот наставио са радом, али не задуго. Без јасног разлога већ следеће године је одлучио да се врати у Француску. Наводно је увидео да више нема простора за унапређивање свега што је основао.³⁶

Своје искуство са источним народима Де Тот је још једном искористио како би добио задужење од француске владе. Године 1777. отиснуо се на тринаестомесечно путовање Блиским истоком, како би спровео контролу над тамошњом француском трговином.³⁷ На територију Османског царства поново је ступио искрцавши се на Криту. Затим је посетио Египат, Палестину, Сирију, Кипар, Родос, Солун, Мореју, да би пут завршио посетом Тунису. Попис места које наводи барон поклапа се са списком најважнијих француских генералних конзулата и конзулата у Османском царству.³⁸ Из *Мемоара* мало можемо сазнати о томе како је Де Тот извршавао свој задатак. Уз само успутне напомене о привреди појединих области и о предностима које су имали француски трговци у области Сидона и Акре,³⁹ ништа се више прецизније не говори о француској трговини на блиском истоку, која је била у нарочитом успону.⁴⁰ Наиме, Французи су посредовали приликом склапања Београдског мировног уговора 1739. године, чиме су стекли велики углед и значај у Истанбулу. Користећи дату ситуацију, успели су да буду први који су захтевали и добили трговинске олакшице уговором из 1740. године. Тим и другим трговачким потезима Французи су остварили

32 Tott, III, 7, 10.

33 Finkel, 357.

34 Tott, III, 29.

35 Tott, III, 182.

36 Tott, III, 203.

37 Tott, IV, 2.

38 F. Müge Goçek, *East encounters West. France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York, Oxford: Oxford University Press 1987, 99.

39 Tott, IV, 104.

40 *Историја Османског царства*, 343.

превласт на османском тржишту.⁴¹ Пракса доделе трговинских повластица као израза посебне султанове милости, тиме је била пољубљана.⁴²

Барон Де Тот се према доступним подацима више није враћао на исток. Једна вест из *The Gentlemen's Magazine* баца ново светло на његово последње путовање. Наиме он је 1786. затворен у Бастиљу као жртва Портиних сумњи да је радио против њених интереса.⁴³ Исти магазин доноси вести о бароновој занесености једном Гркињом. Износе се и сумње да га је то ометало у извршавању дужности, док је боравио на Леванту. Ова анегдота привлачи пажњу јер је дотична била супруга Француза Луја Шарла де Пејсонела, писца једне критике *Мемоара*.⁴⁴

Франсоа де Тот је напустио Француску после избијања револуције. Умро је у Мађарској 1793. године.⁴⁵

• Де Тот — писац

Мемоари барона Де Тот постигли су велики успех и били су веома читани.⁴⁶ С обзиром на то да писање западних аутора о Истоку и, конкретније, о Османском царству има вишевековну традицију, оно је пролазило кроз различите фазе. Покушаћемо да одредимо место које су *Мемоари* имали у оквиру ове књижевне врсте.

Став писаца о циљу својих дела и самом Османском царству, мењао се заједно са променама у односима између разних европских држава и Османлија. Некада највећи и најстрашнији противници, Турци за неке европске државе у XVII веку постају пожељни савезници. Стога су и читаоци имали већу потребу за што реалнијим и тачнијим информацијама. То не значи да су они били ослобођени предрасуда, него да су ипак покушавали да сазнају што више информација које су сматрали важним. То је период „...изузетан у свом строгом придржавању принципијелног реализма“.⁴⁷ Пример таквог дела је *Садашње стање Османског царства* (*Present State of the Ottoman Empire*) Пола Рикоа (1629–1700). Он је као секретар британског амбасадора и потом конзул у Смирни, провео у Османском царству седамнаест година (1660–1677).⁴⁸ И поред многих примедби које би се могле упу-

41 Müge Göçek, *East encounters West*, 98.

42 Finkel, 363.

43 *Gentleman's Magazine* I vi (1786), 2, 704; цитирано у: Aksan, “Breaking the Spell...”, 260.

44 Aksan, “Enlightening the Ottomans”, 171.

45 Aksan, “Breaking the Spell...”, 260.

46 Aksan, “Breaking the Spell...”, 258. Aksan, “Enlightening the Ottomans...”, 163.

47 R. Murphey, “Bigots or informed Observers? A Periodization of pre-colonial English and European Writing on the Middle East”, *Journal of the American Oriental Society*, 110, 2 (1990), 298–300.

48 Heywood, C. J., “Sir Paul Rycout, A seventeenth-Century Observer of the Ottoman State: Notes for a Study”, у: *English and Continental Views of the Ottoman Empire, 1500–1800*, University of California, Los Angeles: The William Andrews Clark Memorial Library 1972, 38.

тити његовом делу, он је ипак покушао да „са објективношћу анализира османску државу, и био је способен да посматра један страни свет реалистичнијим и саосећајнијим погледом“.⁴⁹

Такав тренд наставља и литература осамнаестог века. Де Тот напомиње да његови *Мемоари* треба да послуже бољем разумевању Османског царства и исправљању погрешних схватања насталих на Западу, захваљујући појединим недовољно информисаним писцима наклоњеним пре свега забављању читалаца.⁵⁰ Он стога обећава да ће се „придржавати само оних примедби које су неопходне ради расветљавања чињеница, не усуђујући се да изнесе било какво сопствено мишљење, које се не може јасно доказати“.⁵¹ Де Тот истиче да пише за публику жељну истинитих обавештења, а не разних екстраваганција.⁵² И заиста, приметан је труд да се *Мемоарима* да привид дела у потпуности заснованог на чињеницама, у коме све анегдоте, које су неретко забавног типа, имају дидактички значај.

Кроз четири дела својих *Мемоара* Де Тот је приказао четири етапе свога боравка на истоку. Први део говори о боравку у Истанбулу педесетих година, други о мисији на Криму, трећи о другом боравку у Истанбулу, док је четврти посвећен обиласку Блиског истока. У *Мемоарима* се догађаји нижу хронолошким редом. Ипак бројне су дигресије које се баве широким спектром тема, а неретко имају забавну функцију. Разне анегдоте приказују барона као особу супротстављену са неразумевањем средине и разним препрекама, које он превазилази својом досетљивошћу и образовањем. Јасно се уочава став о надмоћности једног Европљанина над незаинтересованим и користољубивим „оријенталцима“.

Због горе поменутих одлика, *Мемоари* се приближавају трендовима који су обележили западну књижевност о Османском царству краја XVIII и XIX века. Учинила нам се интересантном повезаност *Мемоара барона Де Тотта* са карактеристичним делом те епохе. Ради се о *Невероватним авантурама барона Минхаузена* (*The Surprising Adventures of Baron Munchausen*). Највероватнији аутор ове књиге Рудолф Ерих Распе саставио је прву верзију ове књиге у Лондону где је објављена на енглеском 1785. године.⁵³ Током следећих година непознати аутори су у књигу уносили све више и више невероватних догађаја. До почетка деветнаестог века књига је стекла свој коначни облик, који ће је и прославити. Аутор, или аутори, су се трудили да прате савремене токове у књижевности тако да се може наићи на мање или више директна позивања на различите књиге. Тако су и *Мемоари Барона Де*

49 Heywood, 55.

50 Tott, Preface, xviii.

51 Tott, Preface, xx.

52 Tott, исто, xviii.

53 Подаци о овом делу преузети су из предговора издања *The Surprising Adventures of Baron Munchausen by Rudolph Erich Raspe*, London 1895.

Тот постали узор за неколико прича.⁵⁴ Поред тога што је очигледно да су они пружили инспирацију за опис пута барона Минхаузена у Истанбул и Египат, проналазимо и конкретно парафразирање Де Тотових *Мемоара*. Де Тот је током радова на утврђивању Дарданела пронашао један стари топ изузетно великог калибра. Турски војници, сигурни да им такво оружје гарантује сигурну победу, подстакли су Де Тота да испроба топ, што је он и учинио.⁵⁵ Наравно Минхаузен „превазилази“ Де Тота, јер пливајући пребацује топ на другу страну. Желећи да топ баца натраг, он му испада из руке и пада у мореуз. Због тога се султан, који га је до тада јако волео, наљутио и наредио његово убиство. Минхаузена скрива султанија и он тако преживљава. Неколико епизода одиграва се у Египту. У њима се исмева велика пажња коју је Де Тот дао опису изливања Нила и плановима о изградњи Суецког канала. Де Тот тврди да је учествовао у тим плановима, који су му се чинили сасвим изводљивим, али да је султан потом одустао. Опет аутор *Фантастичних авантура* истиче веће способности свог јунака у односу на Де Тота, јер је Минхаузен успео да уз помоћ руских и турских радника прокопа канал. Помињање Руса није случајно, јер је претходно истакнуто да је Минхаузен испословао склапање мира између Катарине Велике и султана, како би могли заједнички да спроведу наум у дело. Аутору се изгледа чинило да су обе чињенице подједнако немогуће.

Писани у стилу доба просвећености, Де Тотови *Мемоари* дају предност поучној страни, о чему је већ било речи. Али, већ после површног читања примећују се одступања од традиције путописних дела о Османском царству, насталих у периоду XVII и XVIII века. Иако ослобођени фантастичних елемената, у *Мемоарима* ипак можемо приметити очигледна преувеличавања и искривљавања података, поготово када је реч о самом значају и ауторитету Де Тота у Истанбулу. Његове анегдоте су писане тако да се необавештеним читаоцима чине веродостојним. С друге стране *Фантастичне авантуре* показују нове трендове краја осамнаестог века, када започиње развијање романтизоване слике Истока.⁵⁶ Са суптилне и филозофске критике француског друштва Монтеѕкјеа у *Персијским њисмима*, долазимо до критике умотане у хумор и исмевање. Долази до све јаснијег изражавања надмоћи „западног духа“ над „источним“, које ће кулминирати у литератури деветнаестог века. Стога се чини да се *Мемоари* налазе на размеђу, обухватајући у себи одлике обе епохе. Чини се да су као такви и били прихваћени код савремене публике.

Прву критику Де Тотовог дела са позиција особе која је била упозната из прве руке са тематиком, написао је Луј Шарл де Пејсонел, француски

54 Поглавља X, XIV, XXIII.

55 Tott, II, 66. *Munchausen*, chapter XIV.

56 Murphey, "Bigots or informed Observers...", 300.

конзул на Криму и затим у Измиру. Ова критика објављена је под насловом *Lettre de M. Peyssonnel* уз друго француско издање *Мемоара*. Затим је штампана као додаток другом енглеском издању. Интегрално објављивање указује на значај који је придаван Пејсонеловим примедбама, али дугорочно Де Тот је „однео победу“.⁵⁷ О његовим примедбама везаним за ливнице топова биће речи касније. Пејсонел је уочио толико грешака у *Мемоарима* па је посумњао да ли је уопште могуће да је њихов аутор Де Тот.

Константин Волни, француски филозоф и писац, посетио је крајем 18. века Сирију и Египат. Његова схватања о Османском царству су додатно потврдила негативну слику коју је створио Де Тот. У свом делу *Путовање у Сирију и Египат током година 1783, 1784. и 1785.* он на више места помиње Де Тота. Наводи Тотов неуспех да прибави податке о нарастању Нила.⁵⁸ Говорећи о Друзима, Волни наводи да је француски драгоман у Сидону открио порекло њиховог имена и о томе саставио књигу. Један примерак књиге је предат барону Де Тоту приликом његове посете овом граду 1777. године.⁵⁹ Управник Бејрута Ахмед-ага, чијим неделима и Де Тот посвећује доста простора, привукао је и Волнијеву пажњу, тако да преводилац дела на енглески упућује на његов добар опис у Де Тотовим мемоарима.⁶⁰

Барон Фридрих Мелхиор Грим (1723–1807) у својој кореспонденцији из месеца новембра 1784. године даје својеврстан приказ *Мемоара барона Де Тотта*.⁶¹ Он хвали велико искуство које је барон стекао живећи у Османском царству, што му је омогућило да све своје закључке изнесе кроз сликовите анегдоте, а не у опширним есејима. Аутор је скренуо пажњу на неке од замерки које су упућиване *Мемоарима*, као што су преоптерећеност текста неважним детаљима, језичке непрецизности и фактографске грешке.

У рукописима Наполеона Бонапарте налазе се и белешке које је писао док је читао Де Тотове *Мемоаре*.⁶² Будућег француског цара су интересовали подаци о географским одликама Кримског ханата, као и о његовом уређењу, што не значи да он није имао и свежија сазнања о тамошњој ситуацији. Даље се интересује за само Османско царство, систем наслеђивања и функционисање судства. Међу белешкама своје место су нашли и подаци о харему, обичајима везаним за брак, Тотове опаске о турском језику. Поне-

57 Aksan, “Enlightening the Ottomans...”, 164.

58 Volney, Constantin-François de Chasseboeuf, *Voyage en Syrie et en Egypte, pendant les années 1783, 1784 et 1785*, Paris: Volland 1787, 47.

59 Податак је пронађен у енглеском преводу дела: M. C-F. Volney, *Travels through Syria and Egypt, in the Years 1783, 1784 and 1785*, London: G. G. J and J. Robinson 1788, vol. II, 45.

60 Volney, vol. II, 54. Tott, IV, 95–98, 101–106.

61 *Correspondance littéraire, philosophique et critique par Grimm, Diderot, Raynal, Meister etc. Revue sur les textes originaux*, tome XIV, M. Tourmeux (ed), Paris 1880, Nendeln/Liechtenstein: Kraus Reprint 1968, 64–66.

62 Napoleon, *Manuscrits inédits 1786–1791*, eds. Frédéric Masson, Guido Biagi, Paris: P. Ollendorf 1907, 241–248.

сен *Мемоарима* и он гради изузетно негативну слику Османлија. Посебно су детаљне белешке о Египту и Блиском истоку. Чини се да је и Наполеона заинтересовала проблематика везана за изградњу Суецког канала. Да ли су *Мемоари* послужили приликом планирања напада на Египат, ипак није могуће утврдити.

Из наведених примера можемо закључити да је Де Тот успео да убеди читаоце у озбиљност свога рада. Његово дело је посматрано као извор валидних информација о Османском царству. На крају можемо поменути да је Волтер у својој кореспонденцији са Катарином Великом помињао Де Тота као „заштитника Мустафе и Курана“.⁶³

Де Тот — модернизатор војске

Османско царство је за своје, дуго незауостављиво, територијално ширење имало да захвали одлично организованом војсци. Развијен тимарски систем, који је Царству пружао коњицу, и пешадија чију су ударну снагу чинили јаничари, ширили су страх међу османским непријатељима. Међутим, до XVIII века османски војни систем је изгубио своје предности. Спахијски тимари који је требало да обезбеде како потпуну војну опрему власника, тако и опремање одређеног броја пратилаца, више нису пружали довољно прихода. Постепено долази до гашења ове институције, чему је допринео и све већи значај пешадије наоружане ватреним оружјем на европским бојним пољима. Лоше опремљени и обучени тимарници нису више могли да одговоре изазовима модерног ратовања. Вреди напоменути да ниједан званични попис војника из периода руско-турског рата 1768–1774. године не помиње тимарнике.⁶⁴ Насупрот спахијама, број јаничара је растао. Временом се променио начин регрутовања људи у јаничарски корпус. Систем девширме је напуштен и у корпус су примани многи добровољци које су привлачиле привилегије. Дисциплину је посебно слабило примање необучених регрута током трајања војних операција.⁶⁵

Артиљерија је род војске којем је у Османском царству увек придавана велика пажња. Османлије су, насупрот предрасудама, што се војске тиче били отворени за примену нових технологија. За разлику од својих противника, Османско царство је у оквиру својих граница поседовало налазишта скоро свих ресурса неопходних за производњу ватреног оружја, барута и шалитре све до средине XVIII века.⁶⁶ Османлије су испред својих европских противника предњачили и по питању оснивања сталних артиљеријских од-

63 Aksan, "Enlightening the Ottomans...", 171.

64 Aksan, *Ottoman Wars*, 54–55.

65 Aksan, *Ottoman Wars*, 48–53.

66 G. Ágoston, *Guns for the Sultan. Military Power and the Weapons Industry in the Ottoman Empire*, New York: Cambridge University Press 2005, 11–12.

реда. Одред топција (*topçii ocağı*) као део стајаће војске формиран је у време владавине Мурата II (1421–1451). У следећим деценијама основани су и посебни одреди оружара и војника задужених за транспорт топова (*top arabacıları*).⁶⁷ Квалитативним упоређивањем османских и топова њихових противника може се приметити да је њихов квалитет сличан и да у технолошком смислу Османлије нису заостајале, бар не до XVIII века.⁶⁸

Та сличност у конструкцији и квалитету оружја проистиче из константне технолошке размене која је постојала између европских држава. Артиљеријски стручњаци прелазили су из земље у земљу и са собом преносили знања о новим технологијама. Османско царство није било изван таквих токова. Напротив, многи европски стручњаци допринели су да османско оружје остане конкурентно европском.⁶⁹ Ибрахим Мутеферика, оснивач прве штампарије у Истанбулу, међу осталим књигама штампао је и један трактат о војној организацији. Он је заслужан и за долазак француског грофа Де Бонвала (Кумбараци Ахмед-паша) (1675–1747) у Османско царство.⁷⁰ Де Бонвал је био задужен за обуку хумбарација или бомбаша, јер је отпор јаничара био сувише велик да би се спровеле шире реформе пешадије. Бонвал се трудио да их подучи и основама војног инжењерства, балистике и математике, али је после његове смрти престала и обука ових војника.⁷¹

Велики порази обележени Карловачким и Пожаревачким миром показали су да је потребна дубока промена у османској војсци. Међутим, релативно успешне акције у рату 1737–1739. године и повољан Београдски мир, омогућили су да се реформе одложе. Томе је још више погодовао период мира који је наступио. Рат који је отпочео 1768. године затекао је Османлије неспремне да се успешно супротставе руској војсци. Не учествујући у сукобима Седмогодишњег рата, они су остали изван нових токова у европској војној вештини и технологији. За разлику од њих, Русија је у овом рату стекла знатно искуство. Османска војска је такође до 1768. године већином изгубила свој професионални карактер, основу војске чинили су лоше обучени добровољци и сељаци. Дуги период неактивности је ослабио и дисциплину. Чак су и јаничарски одреди, који су још увек чинили гарнизоне пограничних тврђава, били ново оформљени за кампању која је започела 1768. године.⁷²

Скоро непомућен успех руских трупа кулминирао је великом победом код Картала 1770. године. Веће изненађење представљала је појава ру-

67 Ágoston, 28–29.

68 Ágoston, 10.

69 Ágoston, 48.

70 Finkel, 368.

71 Ágoston, 40.

72 Aksan, *Ottoman Wars*, 130–135. S. N. Faroqi (ed.), *The Cambridge History of Turkey. The Later Ottoman Empire 1603–1839*, New York: Cambridge University Press 2005, 89.

ске флоте у Егејском мору и потпуни пораз који је нанела турској флоти код Чешме исте године.⁷³ У Истанбулу је наступио страх од могућег пролаза руске флоте кроз Дарданеле и блокаде саме престонице.

Франсоа де Тот ступио је у службу султана 1770. године, непосредно после катастрофе код Чешме. Према његовим речима султан је одлучио да њему повери обнову и опремање утврђења на Дарданелима, с обзиром на то да је од њих зависила одбрана престонице.⁷⁴

Упутивши се сместа ка мореузу барон је желео да изврши инспекцију утврђења. Прво је наишао на негодовање команданта утврђења код Дарданела, али га је убрзо убедио да пристане на сарадњу са њим. Како би показао да и он учествује у радовима, командант је наредио обнављање и кречење једног старог ђеновљанског утврђења, за које барон тврди да нема никакав стратешки значај.⁷⁵ Посета утврђењима потврдила је Де Тотове страхове о њиховом лошем стању.⁷⁶ Прво се посветио побољшању морала и спремности гарнизона. Сматрао је да је главни проблем то што су гарнизони стални, и што се војници превише везују за околину. Стога је одлучио да спроведе премештање 15.000 војника са европске на азијску обалу, и обрнуто.⁷⁷ Такве акције пратило је обнављање самих утврђења и подизање нових заклона за артиљерију. Видевши да је руска флота одустала од форсирања мореуза и будући да је био задовољан напретком који је учињен у њиховом утврђивању, Де Тот одлучује да се врати у Истанбул, где га је очекивао нов задатак.⁷⁸

Командант руских трупа, гроф Петар Румјанцев, напустио је традиционалну линијску тактику и организовао војнике у колоне. Армија је на овај начин била подељена на покретне и самосталне делове који су могли да успешно делују против османских напада. Велике губитке турским војницима је наносила лака артиљерија која је била придружена сваком руском одреду.⁷⁹

Европске државе формирају сталне артиљеријске одреде од почетка XVIII века. Током Седмогодишњег рата лака пољска артиљерија почиње да заузима све важније место у армијама. На том пољу воде Аустријанци и Французи.⁸⁰ Посебно је велики допринос Жан Батисте Грибовала (1715–1789), конструктора француске пољске хаубице и од 1776. генералног инспектора артиљерије. Он посебно ради на усавршавању мањих топова и ха-

⁷³ Aksan, *Ottoman Wars*, 151–154.

⁷⁴ Aksan, "Enlightening the Ottomans...", 165. Tott, *Memoirs*, III, 29.

⁷⁵ Tott, III, 47–48.

⁷⁶ Tott, III, 36–37.

⁷⁷ Tott, III, 62–63.

⁷⁸ Tott, III, 75.

⁷⁹ J. Black, *Warfare in the Eighteenth Century*, London: Cassell 1999, 69–70.

⁸⁰ Black, 163.

убица, који су дејствовали са три зрна или 2–5 картеча у минути. Током Седмогодишњег рата служио је у аустријској војсци.⁸¹

Султан је био свестан предности коју су Руси имали у артиљерији. И пре 1770. године он је тражио савете од Де Тота по овом питању. Том приликом послати су му *Мемоари Сен Ремија* како би стекао слику о модерној европској артиљерији.⁸² Отуда и захтев Мустафе III да Де Тот преузме на себе како производњу модерне артиљерије тако и обучавање одреда војника који ће се њоме користити.

Барон није имао великог искуства у изради топова, али се прихватио посла.⁸³ За почетак је пронашао два руска топа заробљена у претходном рату и преправио их. После првих вежбања успео је да постигне да његови ученици пуцају пет пута у минути. За ову вежбу везана је и најчешће цитирана анегдота из баронових *Мемоара*. Наиме, током презентације напретка који је постигнут у обуци артиљераца, султанов благајник запитоа је Де Тота од чега се праве набијачи барута. Правећи се невешт, Де Тот одговара од свињске длаке, изазивајући протест у окупљеној публици. Међутим, ситуација бива преокренута када је на основу сведочења једног сликара доказао да се и за осликавање џамија користе четке са свињском длаком. Његов изазивач је тада први позвао на употребу тог новог открића.⁸⁴

Султан је био задовољан новим набијачима барута, тако да је израђено 50 топова који су послати на фронт. Међутим, још увек нису били направљени одговарајући лафети па је већина остала заглављена у блату код Варне.⁸⁵

Овај случај подстакao је султана да ангажује Де Тота за пројектовање нових понтонских мостова, што је према његовим речима успешно спроведено.⁸⁶ Османлије су већ вековима владали техником прављења понтонских мостова, па нам се овакав след догађаја ипак чини мало вероватним.

Уследио је следећи задатак, оснивање нове ливнице која би користила европске технике. Барон је видео турске ливнице, за које каже да се користе само за топљење гвожђа и да при томе меховима не постижу довољну температуру па метал није довољно топао при уливању у калупе што даје топове лошег квалитета.⁸⁷ Де Тотова је замисао била прављење ливнице у којој се не користе мехови, а процес израде топова заснива на накнадном бушењу чврстих модела, а не уливању у калупе. Султан пружа подршку овој идеји, али је већина сматра неостваривом. Зато се барону ставља до

81 Black, 195.

82 Tott, III, 10. Ради се о књизи С. де Сен Ремија *Mémorial de l'Artillerie*, објављеној 1693. у Паризу.

83 Tott, III, 116.

84 Tott, III, 83–91.

85 Tott, III, 97–98.

86 Tott, III, 98–112.

87 Tott, III, 114–115.

знања да ће му бити омогућено да позове стране стручњаке тек када изради први топ на овај начин.

То није обесхрабрило барона и он је, окупивши групу радника и проучивши *Мемоаре Сен Ремија* и *Енциклопедију*, према његовим речима једине изворе знања о овој тематици које је поседовао, почео са радом.⁸⁸ Сам процес је детаљно описан. Један Грк, који је имао одређеног искуства у конструисању млинова, пружио му је помоћ при прављењу машине за бушење. Морао је да импровизује приликом израде калупа због непознавања састојака препоручене смесе. После свих потешкоћа спровео је посао до краја и први топови произведени новом техником убрзо су били спремни за коришћење.

Оснивање нових ливница је посебно непоуздан део Де Тотовог приповедања. На његово инсистирање да Турци имају само ливнице гвожђа, раније поменути, Луј Шарл Пејсонел у својој критици одговара да је ситуација управо супротна. У Османском царству познавали су технике ливења бронзе, док нису користили гвоздене топове.⁸⁹ Ипак, ни један ни други став нису сасвим тачни. У Османском царству већина топова се изливала од бронзе, али су се топови најмањих калибра израђивали од гвожђа.⁹⁰ На истоку је ливење бронзе било раширеније и развијеније, јер је из Индије преузета технологија која овај процес чини јефтинијим него у Европи.⁹¹ Такође, Османско царство је поседовало велике руднике бакра, док је једино калај морало да увози. Де Тотова тврдња о ливницама гвожђа се можда може објаснити тиме што се он бавио топовима малог калибра. Његово инсистирање на лошем квалитету ливница није у потпуности оправдано. Царска ливница топова, Топхане, основана је још у време Мехмеда II, и представљала је један од највећих војно-индустријских комплекса у Европи.⁹² Противно раширеним схватањима да су Османлије преферирале топове изузетно великих калибра, убедљива већина топова изливених у ливницама Османског царства припадала је категоријама средњег и малог калибра. У првој половини XVIII века топови средњег калибра су чинили највећи део производње. Промена је настала после 1768. године, када се највише производе топови малог калибра.⁹³ Да ли се у томе може препознати заслуга барона Де Тота не може се са сигурношћу закључити. Документи који се налазе у колекцији *Cevdet Askeriye* Архива Председника владе у Истанбулу и који говоре о набавкама барута за вежбе артиљерије, као и о слању артиљераца на фронт, не помињу Де Тота.⁹⁴

88 Tott, III, 118–120.

89 Aksan, “Enlightening the Ottomans...”, 167.

90 Ágoston, 189.

91 Aksan, “Breaking the spell...”, 264.

92 Ágoston, 178.

93 Ágoston, 184–186, 236–237.

94 Aksan, “Breaking the spell...”, 265.

О квалитету нових топова говори податак да је руски генерал А. В. Суворов стекао изузетно позитивно мишљење о турским топовима, који су заробљени после битке код Козлуце, јула 1774.⁹⁵ С друге стране командант руске друге армије Петар Иванович Пањин је четири године раније известио своје надређене о лошем квалитету турске артиљерије и ниском нивоу обуке војника.⁹⁶

Нов изазов турским четам на фронту и посебну опасност за коњицу представљале су руске рикошетне или котрљајуће бомбе.⁹⁷ Оваква врста бомби испаливана је водоравно у односу на подлогу, о коју би рикошетирале док се не распрсну. Од Де Тота је наручена израда бомби истог модела. Још једном је успешно обавио посао, бар према његовим тврдњама.⁹⁸

Коначно је издата и званична наредба јануара 1774. године о формирању одреда артиљераца који би успешно могли да примене поменута унапређена оружја на бојном пољу.⁹⁹ Султан је издао хат-и хумајун, чиме је проглашена организација новог одреда.¹⁰⁰ Чинило га је 600 војника. Носили су назив сурације а за униформе им је изабрана модификована албанска ношња. Де Тот се труди да заведе дисциплину не суровим већ „ефикасним“ казнама.¹⁰¹ Наилазимо на две нетачне констатације које барон износи како би повећао свој допринос не само у техничком већ и моралном уздизању њему поверених војника. Наиме, прво тврди да се дисциплина у турској војсци застива само на страху, док је он покушао да војницима усади осећај части „за коју Турци немају ни реч.“¹⁰² Заправо Турци имају неколико речи којима се изражава овај појам.¹⁰³ Затим, говорећи о казни уведеној за дезертерство, каже да такво понашање није сматрано за прекршај у турској војсци.

Како би сурације били обучени и за борбу прса у прса Де Тот је одлучио да их научи коришћењу бајонета.¹⁰⁴ Европске државе су од рата за шпанско наслеђе (1701–1714) почеле да у већим размерама наоружавају своје пешадинце бајонетима. Тада је развијена техника којом су бајонети причвршћивани за пушке, на такав начин да не ометају њихову паљбу. Руски војници наоружани бајонетима, успевали су брзим јуришима да предупреду нападе турске коњице.¹⁰⁵ Посебно је главнокомандујући Румјанцев инсистирао

95 Aksan, "Breaking the spell...", 267. Black, *Warfare*, 70.

96 Aksan, *An Ottoman Statesman*, 128–129.

97 Black, 194.

98 Tott, III, 120–126.

99 Aksan, "Enlightening the Ottomans...", 170.

100 Tott, III, 137.

101 Tott, III, 140.

102 Tott, III, 140.

103 Aksan, "Breaking the spell...", 266.

104 Tott, III, 137–138.

105 Black, 70.

рао на предностима употребе бајонета.¹⁰⁶ Де Тот помиње како су бајонети сматрани новотаријом, тако да је пре њихове употребе обезбеђено значајно одобрење религијских власти да је ново оружје прихватљиво. Резултати читаве обуке убрзо су приказани на јавном егзерцију, када су Тотови питомци показали способност паљбе од петнаест пута у минути.

Требало би напоменути да је барону предложено да оснује једну школу математике. Испрва, као разлог наведена је жеља султана да унапреди знања запослених у администрацији, чиме би био побољшан њихов рад. Ипак, касније, барон каже да је циљ школе стицање знања везаних пре свега за поморство. Султанови математичари су захтевали тест, како би доказали да њихово знање није инфериорно Де Тотовом, али се показало да то није тако и они су се први пријавили за школу.¹⁰⁷ Читава ситуација обилује хумористичним елементима и заједно са поменутом контрадикцијом везаном за сврху школе, чини се као да није у потпуности заснована на стварним догађајима.

Мустафин наследник Абдулхамид I је после инспекције био задовољан сурацијама, и наредио је да се одредбе његовог претходника и даље поштују.¹⁰⁸ Настављени су и захтеви за производњом нових топова.¹⁰⁹ Посебна је част указана барону када је задужен да надгледа ливење два топа намењена за поклон за Пророков гроб.¹¹⁰

Одред сурација је после Де Тотовог повратка у Француску 1775, наставио да постоји до септембра 1776, када је распуштен.¹¹¹ Његов рад на производњи нових топова наставили су Шкотланђанин Кемпбел и Француз Обер.¹¹² Иако су они били у Истанбулу и пре његовог одласка, Де Тот их ниједном не помиње.

Де Тотов удео у усаглашавању османске артиљерије са савременим европским стандардима не може се са сигурношћу одредити. Ипак, период седамдесетих година XVIII века јесте био време када се у Османском царству интензивно радило на превазилажењу војних предности које су његови противници имали.

*

Де Тот није био први западни стручњак запослен у Османском царству. Османски султан је могао да предузме било коју акцију коју је сматрао корисном за интересе државе и при томе он није у потпуности зависео од

¹⁰⁶ Aksan, *An Ottoman Statesman*, 127.

¹⁰⁷ Tott, III, 171–177.

¹⁰⁸ Tott, 182–187.

¹⁰⁹ Tott, 190.

¹¹⁰ Tott, III, 197.

¹¹¹ Aksan, “Breaking the spell...”, 267.

¹¹² Мантран, 512.

става улеме. Страни стручњаци били су стално присутни у Царству. Од XVI века при двору је деловала посебна група стручњака (*tâ'ife-i efrenciyân*), који су били задужени да одржавају контакте са Западом и проучавају могућности примене нових, пре свега војних, технологија.¹¹³

Франсоа Де Тот је заправо у одређеној мери наставио започету традицију. За разлику од свог претходника Бонвала, он није променио веру када је ступио у султанову службу. То може значити или одређену либерализацију схватања у владајућим круговима Царства, или пак да је Де Тотова улога била мања него што ју је он желео приказати и не толико изложена јавности. Ни после његовог одласка из Инстанбула није прекинута политика запошљавања страних стручњака. Током осамдесетих година у Османском царству деловала је француска војна мисија.¹¹⁴ Крајем осамнаестог века покушане су далекосежније реформе османске војске од претходно помених. Међутим, ова замисао султана Селима III (1789–1807) завршила се потпуним неуспехом.¹¹⁵

Мемоари барона Де Тоџа не могу се описати као приповедање потпуно неутемељено на чињеницама и намењено искључиво разоноди читалаца, али одређени делови књиге изазивају оправдане резерве. Ипак, *Мемоари* су нам главни извор за модернизацију коју је барон Де Тот спровео у османској артиљерији. Стога не можемо са сигурношћу закључити да ли је он заиста био тако важан сарадник приликом израде нових топова или обуке сурација. Оно што је сигурно јесте да су седамдесете године XVIII века биле време када је Топхане радила пуним капацитетом, и када су израђивани пре свега топови малог калибра. Такође, извори потврђују оснивање одреда сурација. Де Тот је своје делатности описао детаљно и самоуверено и тиме постигао да *Мемоари* постану читана и утицајна књига не само међу широм читалачком публиком већ и међу научницима.

113 R. Murphey, "The Ottoman Attitude towards the Adoption of Western Technology: The Role of the *Efrenci* Technicians in Civil and Military Applications", у: *Collection Turcica III, Contributions à l'histoire économique et sociale de l'Empire ottoman*, Jean-Louis Bacqué-Grammont et Paul Dumont (ed), Leuven: Éditions Peeters 1983, 287–288.

114 Aksan, "Breaking the Spell...", 267.

115 Мантран, 515–516.

Ognjen Kresic

BARON DE TOTT — MUNCHAUSEN'S ROLE MODEL AS MODERNIZER OF THE OTTOMAN ARMY

The Ottoman Empire, contrary to widely accepted notions, had its part in the exchange of the technical novelties in Europe. Comparing the ottoman artillery with that of their opponents showed that quality of the artillery was similar, and that in the technological sense the Ottomans did not fall behind, at least not until the eighteenth century. One of the means of getting information about the new warfare technologies was by hiring foreigners as military advisors. That was the case of French aristocrat of Hungarian origin, Baron François de Tott (1733–1793), who visited the Ottoman Empire several times. From 1770 to 1774 he was in service of the sultans Mustafa III and Abdülhamid I. De Tott had various tasks. He supervised rebuilding of the fortresses along the Dardanelles and work of the mathematics school. But, his main obligations were connected with the artillery. De Tott was ordered to modernize the foundries, produce rapid-fire artillery and train new artillery corps (Sür'atçısı).

The main source for De Tott's modernizing activities in the Empire is his *Memoirs*. He wrote them both as informative and as entertaining book. Because of that we cannot know with certainty the real scope of his achievements. The ottoman sources confirm that Tophane worked with the full capacity during the 1770s, and that mainly small caliber artillery pieces were produced there. Also, the existence of new rapid-fire artillery corps is confirmed. Problem is that contemporaneous ottoman sources do not specify De Tott's role in this developments. Nevertheless he described his activities confidently and in detail, achieving that his *Memoirs* became well accepted and influential book both among common and scientific public.